

O chlorowęglanie etylowym.

Napisał

Bronisław Pawlewski.

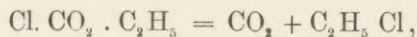
Z 1-ną ryciną w tekście.

(Rzecz przedstawiona na posiedzeniu d. 2 maja 1892 r.; ref. czł. Radziszewski).

Chlorowęglanie etylowy, $\text{Cl} \cdot \text{CO}_2 \cdot \text{C}_2 \text{H}_5$, odkryty w 1833 r. przez J. Dumasa, został przez niego opisany w następnym roku ¹⁾. Według Dumasa, jest to płyn wrzący w 94°C pod ciśnieniem barometrycznym $= 773 \text{ mm.}$; płyn posiadający w 15°C ciężar właściwy $= 1,133$. Dumas oznaczył gęstość pary tego ciała w 133° swym znanym sposobem i otrzymał liczbę $= 5,82$, zamiast teoretycznej $= \frac{\text{Cl} \cdot \text{CO}_2 \cdot \text{C}_2 \text{H}_5}{28 \cdot 87} = \frac{108 \cdot 5}{28 \cdot 87} = 3,76$.

Znacznie później, Wilm i Wischin ²⁾, używając tego ciała do swych badań syntetycznych zaznaczyli, że ciało to rozkłada się łatwo na chlorek etylowy i bezwodnik węglowy, według wzoru:

w skutek czego przeprowadzając syntezy dochodzili do ujemnych rezultatów; o czym mówią dosłownie: „Bei allen diesen Versuchen zerfällt das

¹⁾ Annalen der Chemie und Pharmacie. 1834. Tom X, str. 282.

²⁾ Ann. Chem. Phar. 147, 150.

Molecul des Phosgenaethers, wenn die Temperatur gegen 150°C erreicht hat, in Chloraethyl und Kohlensäure, ohne dass die Substanzen, welche damit zusammengebracht waren, afficirt werden“.

Prawdopodobnie, to ich zdanie było przyczyną błędów, powtarzanych następnie w najlepszych podręcznikach chemii organicznej. I tak: Ernst v. Meyer ¹⁾ podaje: „Das chlorkohlensaure Aethyl zerfällt beim Erhitzen für sich im geschlossenen Rohr auf 150° glatt in Chloraethyl und Kohlensäure“. Podobnie zdanie znajdujemy i w innych podręcznikach.

Już w mej pracy: „Ueber Einfluss des Druckes auf Dissociation“ ²⁾ zaznaczyłem, że zapatrywania Dumasa, Wilma i Wischina na chlorowęglan etylowy są błędne, i to było powodem dokładniejszego zajęcia się tem ciałem.

Według wskazówek Wilma i Wischina, kupny chlorowęglan etylowy suszyłem stopionym chlorkiem wapniowym, następnie zadawałem gęłą suchą dla zabrania kwasu solnego, którymby to ciało mogło być zanieczyszczone i potem dwukrotnie go przekropliłem. Tak otrzymane ciało, zebrane w granicach $0,6^{\circ}$, okazało następujące własności:

Chlorowęglan etylowy w moim aparacie okazał stały punkt wrzenia pod $B_{10-6}^{\circ} = 748,0$ mm. i w $92,7^{\circ}\text{C}$. Ponieważ jednak użyty tu przeze mnie termometr okazywał punkt wrzenia wody = $100,1^{\circ}$ pod $B_0 = 760$ mm., przeto poprawiony punkt wrzenia chlorowęgla etylowego pod $B_0 = 760$ mm. wynosi $93,1^{\circ}\text{C}$.

Czystość otrzymanego preparatu sprawdziłem przez oznaczenie gęstości pary tego ciała w 100° i zawartości w nim chloru.

Gęstość pary, dla sprawdzenia czystości preparatu, oznaczałem w temperaturze wrzenia wody sposobem V. Meyera i obliczałem logarytmami według jego wzoru :

$$D = \frac{G(1 + 0,003665 \cdot t) \cdot 587780}{(B_0 - w) \cdot V},$$

w którym D oznacza szukaną gęstość pary, G wagę użytego ciała, t temperaturę, przy której odczytywano objętość powietrza, wypartego przez pary ciała badanego, B_0 stan barometru sprowadzony do zera, przy którym odczytywano objętość powietrza, w prężność pary wodnej

¹⁾ Ausführliches Lehr- und Handbuch der organischen Chemie. Braunschweig 1880. I. Bd. 179.

²⁾ Berichte. 23, 3752.

w temperaturze t , V zaś odczytaną objętość gazu w temperaturze t .
W dwu doświadczeniach, przy ilościach:

$$G=0,1137 \text{ gr.}, B_0 = 733,3 \text{ mm.}, t=14,4^\circ, V=25,8^{\text{cc}}$$

$$G=0,1707 \text{ gr.}, B_0 = 737,7 \text{ mm.}, t=14,5^\circ, V=38,63^{\text{cc}}$$

otrzymano $D = 3,77$ i $D = 3,77$ zamiast teoretycznej ilości $D = 3,76$.

Oznaczenie chloru wykonano sposobem Carriusa, przyczem 0,2832 gr. chlorowęgla etylowego dało = 0,3751 gr. AgCl , co odpowiada = 0,09273 gr. Cl , albo = 32,49% chloru, gdy teoretycznie chlorowęgiel etylowy zawiera = 32,71% Cl . Na zasadzie tych danych uważałem otrzymane ciało za czyste i badałem je dalej w następujący sposób:

Ciężary właściwe oznaczałem dilatometrycznie, za pomocą aparatu, który wyobraża obok podany rysunek (Fig. 1). Naczynie A , obejmujące blisko 20 cm. sz. płynu, połączone jest z dwiema rurkami B i R , włoskowatymi, mającymi nie więcej nad 1 mm. wewnętrznej średnicy. Obie rurki mają szczelnie przyszlifowane kraniki D i D' ; na rurce B nad kranikiem znajduje się mały lejek C , używany do napełniania dilatometru. Przy prowadzeniu robót w temperaturach niższych od temperatury pokojowej, do lejka tego wstawia się jeszcze mały korek zwykły z włoskowatą rurką szklaną, aby tym sposobem zapobiedz ulatnianiu się rozszerzonego płynu w czasie doświadczenia. Pracując w temperaturze niższej od pokojowej, kranik D powinno się otwierać, w temperaturach wyższych musi być zamknięty wraz z kranikiem D .

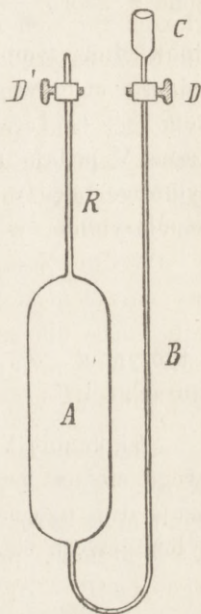

Fig. 1.

Tym sposobem otrzymałem następujące rezultaty:

I	II	III	IV	V
0°	1,16003	1,16001	—	—
10°	1,14845	1,14815	0,001008	0,001032
20°	1,13732	1,13535	0,000988	0,001140
30°	1,12376	1,11900	0,001237	0,001505
40°	1,11288	1,10437	0,001007	0,001379
50°	1,09985	1,08684	0,001243	0,001724
60°	1,08706	1,06895	0,001250	0,001827
70°	1,07427	1,05051	0,001282	0,001962
80°	1,06339	1,03351	0,001102	0,001859
90°	1,04878	1,01258	0,001566	0,002476

W tej tablicy kolumna I podaje temperatury, w których wykonano oznaczenie, kolumna II zwykłe ciężary właściwe, obliczone z wzoru $\frac{m}{w}$, w którym m oznacza wagę ciała, a w wagę tej samej objętości wody, kolumna III podaje poprawione ciężary właściwe, obliczone z wzoru $\frac{m}{w} D_t$, w którym znów D_t oznacza gęstość wody przy odpowiedniej temperaturze t , kolumna IV podaje współczynniki rozszerzalności chlorowęglału etylowego między temperaturami t i t' , przy czym $t' > t$. Liczby w kolumnie IV są obliczone z kolumny II. Kolumna V podaje również współczynniki rozszerzalności chlorowęglału etylowego między temperaturami t i t' , lecz obliczone z kolumny III. Współczynnik zaś rozszerzalności obliczono według wzoru

$$\alpha = \frac{d_t - d_{t'}}{d_{t'} t' - d_t t},$$

w którym d , $d_{t'}$ oznaczają odpowiednie ciężary właściwe przy temperaturach t i t' .

Z kolumny V można widzieć, że rozszerzalność chlorowęglału etylowego nie jest normalną. Krzywa, wyrażająca tę rozszerzalność, wykazuje dwa ugięcia około 40° i około 80° . Prócz powyższych, oznaczyłem jeszcze ciężary właściwe tego ciała

$$\text{dla } d_{15}^{1.5} = 1,14396$$

$$d_{15}^4 = 1,14419$$

$$d_{20}^4 = 1,13519.$$

Zatem w 15°C posiada chlorowęglału etylowy ciężar właściwy $= 1,14396$, a nie $1,133$, jak to oznaczył Dumas. Nawet w 20°C ciężar właściwy tego ciała jest większym od liczby $1,133$, która znów powtarza się we wszystkich podręcznikach chemii.

Dla porównania zestawiam tu zwykłe ciężary właściwe, obliczone z wzoru $\frac{m}{w}$ otrzymane przeze mnie za pomocą tegoż samego dilatometru dla chlorowęglału metylowego i dla węglanu etylowego:

t°	$\text{CO}(\text{OC}_2\text{H}_5)_2$	$\text{Cl} \cdot \text{CO} \cdot (\text{OC}_2\text{H}_5)$	$\text{Cl} \cdot \text{CO} \cdot (\text{OCH}_3)$
0	0,99872	1,16003	1,21437
10	0,98722	1,14845	1,21323
20	0,98103	1,13732	1,20502
30	0,97117	1,12376	1,19015
40	0,96231	1,11288	1,17894
50	0,95463	1,09985	1,16627
60	0,94670	1,08706	1,15731
70	0,94067	1,07427	1,14448
80	0,93549	1,06339	—
90	0,92876	1,04878	—
100	0,92421	—	—

Z tego zestawienia okazuje się, że podstawienie przez $\text{Cl} + \text{C}_2\text{H}_5$ odpowiedniego H i OH w kwasie węglowym mniej wpływa na zmianę ciężaru właściwego, niż analogiczne ich podstawienie przez $\text{Cl} + \text{CH}_3$, co jest zresztą faktem łatwym do wytłómaczenia.

Nadmienić też muszę, że nie mogłem oznaczyć ciężaru właściwego, ani chlorowęgla metylowego, ani chlorowęgla etylowego w ich punkcie wrzenia, gdyż zawsze część płynu zostaje z dilatometru wyrzuconą. Prawdopodobnie pochodzi to zjawisko od niewielkich zawartości powietrza w płynach, gdyż o dysocjacji w ich punkcie wrzenia mowy być nie może.

Łamliwość drobinową tego ciała oznaczyłem w 20°C za pomocą nowo zbudowanego refraktometru C. Pulfricha, który posiada krajowa stacya doświadczalna dla przemysłu naftowego Szkoły politechnicznej. Współczynnik załamania światła w 20° dla światła sodowego, znaleziono

$$n_D^{20} = 1,397376.$$

Z poprzedniego zaś $d_{20}^4 = 1,13519$.

Z czego znajdujemy łamliwość drobinową $R_M = M \frac{n-1}{d} = 108,5 \times$

$$\frac{1,397376 - 1}{1,13918} = 37,98.$$

Teoretycznie zaś za pomocą liczby M. Le Blanca ¹⁾ $\text{Cl} = 10,63$ drobinowa łamliwość oblicza się:

¹⁾ Zeitschrift für physikal. Chemie. 4, 554.

$$C_3 = 4,86 \times 3 \dots\dots 14,58$$

$$H_5 = 1,29 \times 5 \dots\dots 6,45$$

$$O'' = 3,29 \times 1 \dots\dots 3,29$$

$$O' = 2,71 \times 1 \dots\dots 2,71$$

$$Cl = 10,63 \times 1 \dots\dots 10,63$$

$$R_M = 37,66.$$

Różnica między znaną i teoretyczną ilością = 0,32 jest dość znaczną; pochodzi to zapewne od niezbyt dokładnego oznaczenia wartości n_D^{20} , które jest utrudnione przez lotność tego ciała i przez to, że bardzo gryzie w oczy obserwatora.

Stałość chlorowęgla etylowego przy podniesieniu temperatury badałem za pomocą oznaczania gęstości jego pary w różnych temperaturach sposobem Victora Meyera, przyczem, zatrzymując oznaczenia poprzednio podane, otrzymałem następujące rezultaty, które zestawiam w tablicy:

Nr.	T_0	G	B_0	t_0	V_{cc}	D
1	130°	0,1486	732,5	15,4	34,23	3,75
2	152°	0,0823	738,5	17,0	18, 7	3,79
3	"	0,1494	739,6	16,6	33, 8	3,79
4	"	0,1577	739,6	15,4	35, 6	3,78
5	183°	0,1237	746,3	16,0	27, 4	3,82
6	"	0,0686	746,6	15,7	16, 2	3,73
7	"	0,0807	746,5	14,6	18, 4	3,70
8	"	0,1086	731,5	16,4	25,43	3,71
9	"	0,0935	742,2	17,6	21,43	3,75
10	198°	0,1077	733,5	17,2	25,23	3,71
11	"	0,1248	733,4	17,2	28,83	3,77
12	"	0,1206	733,0	13,9	27,63	3,74
13	240°	0,1007	734,6	16,2	23,23	3,74
14	250°	0,0811	734,0	17,2	19,43	3,62
15	"	0,1605	739,4	18,4	38,33	3,63
16	"	0,1120	727,7	18,7	26,83	3,68
17	"	0,1001	733,0	17,5	24,23	3,60
18	277°	0,1275	734,7	16,8	31,03	3,56

Zważywszy, że teoretyczna gęstość pary chlorowęgla etylowego wynosi = 3,76 okazuje powyższa tablica, że ciało to do 250° posiada normalną gęstość pary, t. j. nie ulega dysocjacji, a dopiero poczynając od 250°, zaczyna się rozkładać i wykazuje gęstość pary mniejszą od

normalnej. Gęstość pary całkowitej dysocjacji = $\frac{3,76}{2} = 1,88$, tymczasem w 250° otrzymałem średnio liczbę = 3,63 (doświadczenia 14—17) a w 277° liczbę $D = 3,56$, które okazują, że tu o całkowitej dysocjacji mowy być nie może, że dysocjacja zachodzi dopiero w 250° i to zaledwie nieznacznie. Nie zdaje mi się, aby w danym przypadku stopień rozkładu miał być głównie funkcją czasu, gdyż i przy dalszem ogrzewaniu pary chlorowęgla etylowego już się więcej nie wydziela powietrza, jak tylko tyle, ile go utworzone pary z aparatu wypędzają.

Te rezultaty zgadzają się z poprzednio przeze mnie dla tego ciała otrzymanymi i podanymi w pracy o wpływie ciśnienia na dysocjację¹⁾. Dla pierwszego zgazowania chlorowęgla etylowego potrzeba było chlorowęgla ogrzewać do $250\text{—}290^\circ$ w rurkach zamkniętych, i wtedy obserwowano temperatury krytyczne; dopiero każde następne ogrzewanie było niższem.

Na czem zatem polega to stanowcze zdanie „że chlorowęglan etylowy w rurkach zamkniętych w 150° rozkłada się całkowicie na CO^2 i $\text{C}_2\text{H}_5\text{Cl}$ “ — na razie objaśnić nie mogę.

¹⁾ Berichte 23, 3752.

